

Pěstování a zpracování lnu v Jankově

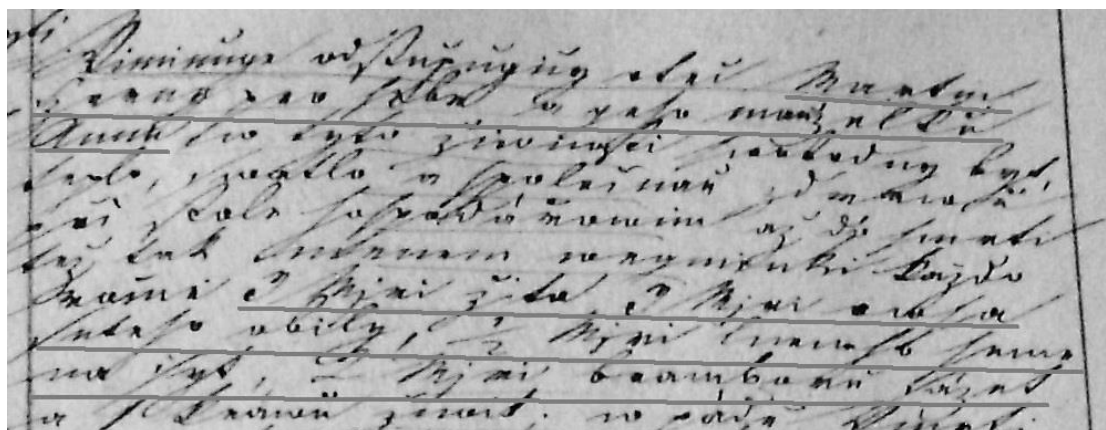

Lněné pole (ilustrační obrázek) a lány s řepkou olejnou u Jankova (foto 2009)

Každý rok pole na Vysočině rozkvétala modrými kvítky lnu, k nim se přidávaly bílé, modravé nebo fialkové květy máku a nakonec i podobně zbarvené květy brambor. Louky a meze rozkvétaly pestrobarevným voňavým kvítím. V současné době převažuje jediná žlutá barva řepky olejně.

Len se tu pěstoval od pradávna, jeho vlákno bylo důležité pro zhotovování oděvů. Ves Jankov je stará asi 700 let a v průběhu let její obyvatelé len pěstovali a zpracovávali. Od r. 1601 Jankov patřil mezi vsi panství Větrný Jeníkov, jehož hospodáři mají v gruntovních knihách zapsány povinnosti vůči vrchnosti, a právě mezi naturální dávky patřilo také odevzdávat přádlo a lněnou přízi. Z gruntovní knihy sousedního Opatova jsme vybrali ze zápisu hospodáře Václava Jaroše č. 7, že v r. 1773 musel odevzdávat vrchnosti na sv. Havla „*stálý peněžitý úrok 2 zl. 45 kr., za přádlo 30 kr. (nebo 4 libry lnu, či 5 liber počísky, či 6 liber koudelce tence sepríst) ... a ke konci každého roku odevzdat 2 libry tenké příze...*“. Obdobné zápisy mají i ostatní hospodáři.

Nejen vrchnost vyžadovala naturální dávky v přádle nebo přízi, setí lnu pro vlastní potřebu si vymíňovali i odstupující hospodáři, kteří předávali usedlost svým dětem. V gruntovních zápisech zdejší obce si výminkáři od nastupujícího hospodáře většinou vymíňovali (kromě jiného) osívat čtvrt nebo půl míry pole lněným semenem pro vlastní potřebu. Vidíme, jak byl len pro ně důležitý. Přes zimu pak výměnkářka seděla u kolovrátku a předla. Z první poloviny 19. století uvádíme z gruntovních knih Jankova dva příklady, obdobné bychom našli i u ostatních hospodářů.

Gruntovní zápis manželů Černých z Jankova č. 14 o stanovení výminku

Dne 29. ledna 1833 předávali Martin a Anna Černí usedlost č. 14 v ceně 552 zlatých synu Martinovi a jeho manželce Kateřině. V zápise se píše: „*Vymíňuje odstupující otec Martin*

Černý pro sebe a jeho manželku Annu v této živnosti svobodný byt, teplo, světlo a společnou stravu při stole hospodářovým až do smrti, též také jménem vejminku každoročně 3 míry žita, 3 míry ovsa sutého obilí (tj. sypaného v zrně), ½ míry lněného semene sít a 2 míry brambor sázet a 1 krávu živit.“ V tu dobu byli hospodáři Černí spolumajiteli pazderny pode vsí na stavební parcele č. 27.

Jako druhý příklad jsme vybrali hospodářství č. 2, které 15. ledna 1849 převáděli manželé Jiří a Magdalena Vencouroví na syna Václava a jeho manželku Annu. Odstupující manželé si do výminku dali zapsat (kromě jiného) také povinnost nastupujícího hospodáře, že bude svým rodičům každoročně „*k jejich přilepšení půl druhý míry ovsa a jednu čtvrt' lněného semene do měkkoty zahrnovat a dvě míry bramborů sázet...*“ Vencouroví byli spolumajiteli pazderny na stavební parcele č. 25

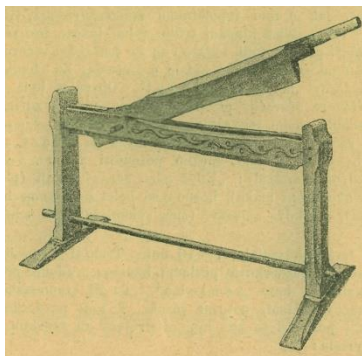

V tu dobu si v každém hospodářství pěstovali a zpracovávali len sami, nebo s pomocí čeládky. Len se vyséval brzy zjara (je mrazuvzdorný) a sklízel se teprve, až dosáhl žluté zralosti, kdy vlákna měla nejlepší kvalitu. Ženy len vytrhávaly po hrstích a prostíraly do řádků, kde ho nechávaly sušit a rosit a poté, co byl dobře vysušený a urosený, se vázal do otýpek a svázel domů. Já sama si na tyto práce dobře pamatuji, bývala jsem při tom s rodiči na poli (konec čtyřicátých let a léta padesátá 20. století), to však už otec vozil s koňmi fúry s otýpkami lnu do tírny ve Větrném Jeníkově k dalšímu zpracování.

Dříve, když si každý hospodář zpracovával len doma, potřeboval k tomu příslušné nářadí. Nejdříve se stonek musel zbavit bobulí se semeny a k tomu sloužil „drhlen“, jakýsi železný hřeben, kterým se hrstě lněných stébel protahovaly. Lněné semeno hospodáři také spotřebovali, viděla jsem např., že ho otec vařil v železném hrnci koním, aby měli pěknou srst a dobře trávili, nebo se dávalo kravám proti „zmetání“, když nemohly zabřeznout nebo u nich došlo k potratu. Semeno se také vozilo do sousedních mlýnů, které měly olejnu a olej ze semene lisovali. Olejna byla např. při mlýně Dolní Trupl na Polánkách, lisoval se tam olej lněný a makový, předtím se semeno na dřevěných pekáčích na plotně ještě pražilo. Vybavuji si starší sousedy, kteří vzpomínali, že si doma jídlo mastili ještě lněným olejem.

Pro ženy a hospodyně nastala hlavní práce při zpracovávání lněných stonků na vlákno. Naši předkové k tomu používali „trdlici“, na které se vysušená lodyha lámala, později se vylepšené trdlíce v pazdernách říkalo „lámačka“. Byly to jakési pákové nůžky, které měly spodní pevný břit zdvojený a horní břit pohyblivý. Žena - třelka jednou rukou protahovala mezi břity postupně celý svazek lnu a druhou rukou pohybovala pákou. Mezi oběma břity byla dostatečná vůle, aby se usušená stébla neustříhla, ale jen lámala a vnitřní vlákna zůstala pevná. To byl začátek celého procesu tření.

Kresba staré domácí trdlíce a ukázka lámání stonků na trdlici

Při lámání na trdlici odpadávala dřevitá část stonků, tzv. pazdeří, které hospodáři používali jako podestýlku nebo k topení. V pazdernách bylo pazdeří hlavním topným materiálem.

Po vytření na trdlici následovalo „vochlování“, při kterém se vlákna čistila od zbytků dřevitých slupek a krátkých vláken. Vochlice byla dřevěná deska s kovovými (dříve i s dřevěnými) hroty, přes která žena lněná vlákna několikrát opakovaně pročesávala. Vyčesaná krátká vlákna se nazývala koudeľ, a i ta našla uplatnění v hospodářství. Dlouhá čistá rozvlákněná vlákna se urovnávala, promísila s dalšími vlákny a nasadila a uvázala na přeslici, odkud už přadleny u kolovrátku vlákna vytahovaly, stáčely a navíjely na cívku kolovrátku. Šlapáním uváděly kolovrátek do pohybu, stáčením a sliněním mezi prsty odvíjely silnější nebo tenčí nitě.

Nástroje na zpracování lnu – trdlice, vohlice, přeslice, kolovrátek a různé hřebeny na pročesávání vláken lnu

Dlouhé zimní večery pak byly vyplněny přástkami, kdy se mladá děvčata, ale i starší ženy scházely v některých chalupách, přitom si zpívaly, bavily se, rozprávěly. Mladí synkové si tam často vyhlédli své děvče. Upředené vlákno se pak zpracovávalo na tkalcovských stavech na plátno. Zpočátku šlo ještě o domácí tkání, časem se však vyčlenili tkalci, kteří tkání měli jako řemeslo. Možná, že takové generace tkalců žily i na naší chalupě v Jankově č. 14, kde se dosud říká „U Kalců“. Moje babička vzpomínala, že si na celou výbavu musela sama napříst, plátno však už utkal tkadlec na Polánkách. Babička pak plátno doma rozprostřela v zahradě na trávě a kropila, sluníčko ho pěkně vybělilo. Košile, povlečení a další kusy oděvů už babička šila doma ručně.

Moje babička spřádala len ještě ve 40. a 50. letech minulého století, ale to už bylo jen na nitě a z nich pak stáčené provazy, které otec potřeboval do hospodářství, např. na připoutání pavuzy na fůru sena. Ráda jsem babičku při předání pozorovala. Doma jsme měli 3 kolovrátky, přeslici, motovidlo, trdlici i různá hřebelka na pročesávání vláken. Babička spřádala i vlnu z ovčí, které jsme určitou dobu chovali. Když jsem v r. 1956 začala jezdit na střední školu do Jihlavy, babička sepředla ovčí přízi a maminka mi z ní upletla pěkný hřejivý svetr, který se všem líbil.